

INNOVATSION LOYIHALARNI MOLİYALASHTIRISHDA XALQARO TAJRIBA QANDAY?

Z.A.Shamansurova

TDIU, “Moliya va moliyaviy texnologiyalar”
kafedrası PhD, professori

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14864664>

Dunyo bo'ylab innovatsion loyihalarni moliyalashtirishning bir necha modellari mavjud. Har bir mamlakat o'zining iqtisodiy rivojlanish darajasi, moliyaviy infratuzilmasi va davlat siyosatiga asoslanib, innovatsiyalarni rag'batlantirish mexanizmlarini ishlab chiqadi. Quyida ayrim mamlakatlar tajribasi ko'rib chiqiladi.

Innovatsion loyihalarni moliyalashtirish bo'yicha xalqaro tajriba turli davlatlarda har xil yondashuv va moliyaviy instrumentlar asosida shakllangan. Quyida asosiy tajribalar va moliyalashtirish manbalari keltirilgan:

Innovatsion loyihalarni moliyalashtirish bo'yicha xalqaro tajriba turli davlatlarda har xil yondashuv va moliyaviy instrumentlar asosida shakllangan. Quyida asosiy tajribalar va moliyalashtirish manbalari keltirilgan:

1. Venchur kapital va xususiy investitsiyalar. AQSh, Buyuk Britaniya va Yevropa Ittifoqi davlatlari innovatsion startaplarni venchur kapital (venture capital) orqali qo'llab-quvvatlashadi. AQShda Silicon Valley dunyodagi eng yirik venchur kapital markazi hisoblanadi.

2. Davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash. G'arbiy Yevropa davlatlari va Janubiy Koreya davlat investitsiya fondlari orqali innovatsion loyihalarni moliyalashtiradi. Germaniyada KfW Development Bank startaplar va texnologik loyihalarga kredit ajratadi.

3. Islomiy moliyalashtirish. Islomiy davlatlarda innovatsion loyihalarni moliyalashtirishda Sukuk, Mudoraba, Musharaka kabi shariatga mos instrumentlar qo'llaniladi. Malayziyada Islamic Venture Capital jamg'armalari faoliyat yuritadi.

4. Xalqaro grant va fondler. Jahon Banki, Xalqaro Valyuta Fondi (IMF), va Yevropa Ittifoqi innovatsion loyihalarni grant va subsidiya asosida qo'llab-quvvatlaydi. Yevropa Ittifoqining Horizon Europe dasturi innovatsion tadqiqotlarga grant ajratadi.

5. Kriptovalyutalar va kraudfanding. So'nggi yillarda blockchain va tokenizatsiya asosida innovatsion loyihalarni moliyalashtirish yo'lga qo'yilgan. Kickstarter, Indiegogo kabi platformalar orqali startaplar mablag' yig'adi.

Innovatsion loyihalarni moliyalashtirish bo'yicha mamlakatlar miqyosida qiyosiy tahlil quyidagi asosiy jihatlar bo'yicha amalga oshiriladi:

1. **Moliyalashtirish manbalari** (davlat, xususiy sektor, xalqaro tashkilotlar)

2. **Huquqiy va institutsional muhit**

3. **Muvaffaqiyatli tajribalar va startap ekotizimi**

Quyida AQSh, Yevropa Ittifoqi, Xitoy, Janubiy Koreya, Yaponiya, Xindiston, BAA, Singapur misolida tahlil keltiriladi.

AQSH tajribasi: Venchur kapitali va startap ekotizimi. AQSH innovatsiyalarni moliyalashtirish bo'yicha yetakchi mamlakatlardan biri hisoblanadi. Bu yerda moliyalashtirishning asosiy yo'nalishlari quyidagilardan iborat:

Venchor kapital fondlari – Amerikada startaplarni qo'llab-quvvatlash uchun maxsus moliyaviy institutlar mavjud. Masalan, Sequoia Capital, Andreessen Horowitz, Y Combinator kabi fondlar milliardlab dollarlik innovatsion loyihalarga sarmoya kiritadi.

NASDAQ va IPO imkoniyatlari – AQSHda startaplar o'z aksiyalarini ommaviy sotish (IPO) orqali keng miqyosda moliya jalb qilish imkoniyatiga ega. Biznes-farishtalar (Angel investors) – Yakka investorlar startaplarga moliyaviy yordam beradi. Masalan, Elon Musk, Peter Thiel, Marc Andreessen kabi biznesmenlar startaplarni qo'llab-quvvatlab keladi.

Davlat grantlari va subsidiyalar – Small Business Innovation Research (SBIR) va Small Business Technology Transfer (STTR) dasturlari orqali AQSH hukumati ilmiy-texnik innovatsiyalarni rag'batlantiradi.

Yevropa Ittifoqi: Davlat va xususiy sektor hamkorligi. Yevropa Ittifoqi davlatlarida innovatsion loyihalarni moliyalashtirish davlat tomonidan faol qo'llab-quvvatlanadi.

Grant va subsidiyalar – Yevropa Ittifoqi innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlash uchun Horizon Europe dasturini amalga oshirgan. Bu dastur orqali tadqiqot va startaplarga milliardlab yevro ajratiladi.

Yevropa investitsiya banki (EIB) – Innovatsion texnologiyalarga sarmoya kiritish maqsadida imtiyozli kreditlar taqdim etadi.

Inkubator va akselerator dasturlari – London, Berlin, Parij kabi shaharlarda startaplar uchun maxsus inkubatorlar mavjud. Techstars, Startupbootcamp, Seedcamp kabi akseleratorlar yosh tadbirkorlarga moliyaviy yordam va maslahat beradi.

Xitoy tajribasi: Davlat ko'magi va texnologik gigantlar. Xitoyda innovatsion loyihalarni moliyalashtirish davlat tomonidan katta darajada qo'llab-quvvatlanadi.

Davlat grantlari va investitsiyalar – Xitoy hukumati Made in China 2025 dasturi orqali texnologik innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlaydi.

Texnologik gigantlar sarmoyasi – Alibaba, Tencent, Baidu kabi kompaniyalar startaplarga moliyaviy ko'mak beradi. Masalan, Alibaba'ning Ant Financial fondi minglab startaplarni moliyalashtirgan.

Venchor kapital bozori – Xitoyda Sequoia China, IDG Capital, ZhenFund kabi venchor fondlar faoliyat yuritadi.

Yaponiya va Janubiy Koreya: Innovatsiyaga ixtisoslashgan banklar. Yaponiya va Janubiy Koreya davlatlari innovatsiyalarni moliyalashtirishda banklar va davlat ko'magidan foydalanadi. Yaponiyada Mizuho, SoftBank va Mitsubishi UFJ kabi moliya institutlari texnologik startaplarga sarmoya kiritadi. SoftBank Vision Fund – dunyodagi eng yirik investitsiya fondlaridan biri hisoblanadi. Janubiy Koreyada Samsung, LG va Hyundai kabi yirik korporatsiyalar startaplarga investitsiya ajratadi. Shuningdek, hukumat Korea Development Bank (KDB) orqali ilg'or loyihalarni qo'llab-quvvatlaydi.

Singapur va BAA: Texnologik xab va startap markazlari. Singapur va Birlashgan Arab Amirliklari (BAA) startaplar uchun global innovatsion markazga aylangan.

Singapurda venchor kapital va hukumat grantlari – Enterprise Singapore, SGInnovate kabi dasturlar texnologik innovatsiyalarni moliyalashtiradi.

Dubayda davlat va xususiy sektor hamkorligi – BAAda Dubai Future Foundation, Abu Dhabi Investment Authority kabi tashkilotlar startaplarni moliyalashtirishga mo'ljallangan.

Hindiston: Startap ekotizimi va xalqaro investitsiyalar. Hindiston innovatsion startaplari uchun eng yirik bozorlardan biri hisoblanadi.

Startup India dasturi – Hukumat tomonidan innovatsiyalarni moliyalashtirish uchun maxsus dastur joriy qilingan.

Hindistonda ventchur kapital va akseleratorlar – Sequoia India, Accel, Tiger Global kabi fondlar mahalliy startaplarga investitsiya ajratadi.

Texnologik gigantlarning sarmoyasi – Google, Amazon va Microsoft kabi xalqaro korporatsiyalar Hindistonning innovatsion bozoriga katta sarmoya kiritmoqda.

Xulosa sifatida O'zbekistonda ham innovatsion loyihalarni moliyalashtirishda xalqaro tajribalarni o'rganish orqali imkoniyatlardan foydalanish mumkin:

Venchur kapital va start-up ekotizimini rivojlantirish. AQSH va Yevropa modellaridan foydalanish orqali O'zbekistonda ventchur fondlar tashkil etish.

Davlat grantlari va subsidiyalarni kengaytirish. Yevropa va Xitoy tajribasidan foydalanib, start-uplar uchun grant dasturlarini joriy etish.

Texnologik gigantlar bilan hamkorlik. Xitoy va Hindiston kabi davlatlar bilan innovatsion hamkorlikni rivojlantirish.

Innovatsion bank va investitsiya tizimini takomillashtirish. Yaponiya va Janubiy Koreya modellari asosida ixtisoslashgan banklar tashkil etish maqsadga muvofiqdir.